

Москвич Ольга. Медіареальність як сучасне соціокультурне простірство. Медіареальність визначається як специфічна структура соціокультурної реальності з технологічною детермінованістю; виявлені також основні її властивості: динамічність інформаційного потоку, візуалізація і віртуалізація соціокультурних феноменів, глобалізація і фрагментарність сприйняття, а також аксіологічна несбалансованість і маніпулятивність. Обзначені виникаючі під впливом агресивної медіа-експансії проблеми медіаекології, можливість їх рішення виділяється в законодавчій і суспільній регуляції якості візуальної інформації і підвищенні рівня медіаграмотності реципієнтів.

Ключові слова: медіа, медіареальність, медіаекологія, соціокультурне простірство.

Moskvych Olha. Media Reality as a Modern Socio-Cultural Space. The reality of the media is explicated as a specific structure of socio-cultural reality with technological determination that has its own ontological characteristics. The defining attributes of the reality of media have been outlined, among which the dynamism of the information stream, visualization and virtualization of socio-cultural phenomena, globalization and fragmentariness of perception, as well as axiological disequilibrium and manipulativity are fundamental. When affected by media, socio-cultural connections and paradigms of post-modern identity perplex, as also social, religious, political and cultural priorities are planned. Challenging issues of media ecology which come up under the influence of aggressive media expansion are reviewed, and some possible remedies are suggested, including legislative intermediation and social self-direction of appropriate limit and quality of visual information, along with the stiffening media literacy of the subjects of perception.

Key words: media, media reality, media ecology, socio-cultural space.

Статтю отримано 26.10.2014 р.

УДК 2-1:159.923.2

Ірина Клімук

Психологічно-соціальні фактори формування релігійної ідентичності в релігійній громаді

Розглянуто роль релігійної громади в процесі формування, становлення та репрезентації релігійної ідентичності особи. Релігійну ідентичність визначено як змінний конструкт, формування якого здійснюється під впливом різноманітних чинників, серед яких чільне місце відведено релігійній громаді. Установлено, що релігійна громада націлена на процес побудови конфесійної ідентичності, який відбувається різними засобами, серед яких виокремлено ритуально-обрядову практику, молитву, проповідь, загальну психологічну атмосферу, священні предмети та об'єкти, священну мову, одяг.

Ключові слова: конфесійна ідентичність, індивідуальна ідентичність, спільнотна ідентичність, проповідь, молитва.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблему релігійної ідентичності надзвичайно активізували події кінця 2013–2014 рр.: Революція Гідності, анексія Криму, війна Росії з Україною на Сході України, які показали, що процес ідентифікації українців перебуває в активній і динамічній фазі, що причиною перемог або поразок, не в останню чергу, є сформовані або несформовані індивідуальні та спільнотні ідентичності в національному, державному, регіональному й релігійному вимірах. Будучи складним, багатосистемним, поліфункціональним феноменом, релігійна ідентичність змінюється як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. Тому так важливо визначити й проаналізувати фактори, що її зумовлюють. Важливу роль тут відіграє безпосередньо релігійна громада. В останні роки простежується постійне зростання чисельності релігійних організацій в Україні, що актуалізує визначення місця й ролі релігійної громади в конструюванні релігійної ідентичності на індивідуальному та спільнотному рівнях.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні та функціональні аспекти релігійної ідентичності розкрито в працях закордонних дослідників, таких як П. Бергер, А. Забіяко, А. Крилов, Х. Мол, Р. Старко, Є. Шумілова та Є. Ходжаєва. У вітчизняній науці цю проблематику висвітлено в роботах А. Арістової, М. Бабія, В. Єленського, С. Здіорука, А. Колодного, Н. Мадей, І. Папаяні, Л. Рязанової, Л. Филипович.

© Клімук І., 2014

Мета роботи – дослідити роль релігійної громади у формуванні індивідуальної та спільнотної релігійної ідентичності особи. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**: проаналізувати основні релігійні групи та їхню роль у формуванні релігійної ідентичності; розкрити механізми й способи соціально-психологічного впливу релігійної громади на конструювання особою індивідуального й спільнотного рівнів релігійної ідентичності; визначити роль релігійної громади у формуванні релігійної ідентичності у віроповчальному, обрядовому та організаційному аспектах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Релігійна ідентичність – це не статична сукупність елементів, а динамічна система, яка конструюється індивідами та спільнотами. Вітчизняний дослідник І. Папаяні визначає релігійну ідентичність «конструктом, що окреслює єдність релігійної групи, яка досягається інтерсуб’єктивною орієнтацією членів групи на загальний ідеалізований набір символів, які актуалізують сутність онтологічних, аксіологічних та етичних регулятивів релігійної віри та відтворюються завдяки загальним священним практикам» [3, с. 85–92].

Процес формування релігійної ідентичності не є одномоментним актом, а проходить тривалий і складний шлях, піддаючись різноманітним змінам та впливам. Серед основних чинників впливу виокремлюють сім’ю, школу, друзів, найближче оточення. Проте на особливу увагу як фактор, що формує ідентичність, заслуговує релігійна громада. Становлення релігійної ідентичності особистості потребує іншого, який би визнав підтримав її релігійні погляди, необхідність в іншому обумовлює необхідність об’єднатись у релігійні громади¹, щоб спільно задовольняти свої релігійні потреби. Розглянемо роль релігійної громади у формуванні й репрезентації релігійної ідентичності на індивідуальному та спільнотному рівнях. Найудалішим, на нашу думку, є визначення релігійної громади як первинної організаційно-структурної одиниці в системі релігійних організацій, котра характеризує певну спільність добровільно об’єднаних задля спільного задоволення релігійних потреб, виконання культових дій віруючих одного релігійного напрямку, віросповідання авторства М. Бабія². Отже, релігійна громада – структурний компонент більш складного організму, тобто конфесії. Використовуючи класифікацію груп у соціології, очевидно, що конфесії, а також світові релігії – це уявні, або умовні групи, індивіди в котрих об’єднані навколо спільних ідей, переконань, але не пов’язані між собою спільною діяльністю; такі групи визначають релігійну ідентичність особи, проте не мають безпосереднього впливу на її формування, оскільки вплив відбувається опосередковано, через певні засоби. Реальні групи є меншими за чисельністю та об’єднують людей, які спільно виконують певну соціальну чи іншу дію; це релігійні деномінації, секти, Церкви або релігійні громади.

Важливим чинником є відкритість / закритість громади: залежно від орієнтованості релігійного лідера, котрий її очолює, остання може бути відкритою для спілкування з віруючими інших спільнот своєї конфесії й представниками різноконфесійних ідентичностей або вести ізоляціоністський спосіб буття стосовно всіх релігійних організацій, як, наприклад, релігійні секти, що відокремилися від основного релігійного напрямку.

Інший, не менш важливим чинник релігійних спільнот – фіксоване членство, або зовнішнє формальне членство. До релігійних груп із формальним членством, тобто відсутністю постійного та стабільного складу членів, повсякчасною змінюваністю учасників богослужінь, належить низка православних і католицьких церков в Україні. До груп із фіксованим членством входить релігійних громад протестантів: п’ятидесятники, баптисти, адвентисти. Тут остаточної цифри членів громади немає, оскільки також є люди, які відвідують богослужіння не на постійній основі, проте кількість таких прихожан – у меншості, порівняно з членами громади, котрі становлять стабільне ядро спільноти. Отже, у релігійних групах із фіксованим членством між віруючими складаються більш близькі особисті відносини (як вони буквально називають, «брати й сестри у вірі»), здійснюється глибший, сильніший і постійний вплив на індивідуальний та інтенсивніше – на колективний рівні релігійної ідентичності. Отож рівень релігійної ідентичності як окремо взятого індивіда, так і спільноти, залежить від чисельності релігійної громади і її внутрішньої згуртованості. Дійсно, остання чинить значний вплив на формування релігійної тожсамості.

¹ Богослови зазначають важливість існування релігійних спільнот, підтверджуючи її цитатою з Біблії: «Де двос або трое зібраних в ім’я Моє, там і Я посеред них» (Мф. 18:20).

² Визначення взято з Релігієзнавчого словника, виданого за редакцією А. Колодного і Б. Лобовика (К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 81).

Об'єднуючи осіб одного віросповідання, релігійна громада визначає групу «своїх» і водночас протистоїть групі «інших», які різняться системою віровчення, стереотипами, цінностями; вона постає як ексклюзивний сектор, у який інші групи не мають доступу й таким чином формує свою унікальну, не схожу на інші колективну релігійну ідентичність. При цьому межі релігійної громади дають змогу захистити та зберегти свою ідентичність від руйнування, трансформації чи зазіхань із боку інших релігійних груп. Межі створюються тими засобами, які формують релігійну ідентичність (одягом, мовою).

У контексті визначення ролі й місця релігійної громади в духовному житті А. Артем'єв відзначає два аспекти: «По-перше, духовно-практичний, де поєднуються й організаційно оформлюються культові та позакультові взаємини вірян, а по-друге, через них відображаються і відносини до світу, і релігійна мораль, і групова суспільна думка» [1, с. 52]. Отже, визначення ролі релігійної громади у формуванні релігійної ідентичності зорієнтоване в таких основних аспектах, як віроповчальний, обрядовий та організаційний. Зауважимо, що для реалізації такої мети використовують різноманітні механізми й способи психологічно-соціального впливу (проповідь, ритуали, обряди, позакультове спілкування, загальна психологічна атмосфера та ін.).

Релігійна громада як первинна одиниця в системі релігійних організацій виступає одним із головних джерел формування міцної релігійної ідентичності. До складу релігійних спільнот належать як віруючі, релігійна ідентичність яких є сформованою або перебуває в стані доформування, так і ті, хто ще релігійно не визначився. Отже, завдання священника, релігійного лідера полягає в зацікавленні, створенні такого мікроклімату всередині своєї громади, щоб останні стали членами їхніх релігійних спільнот.

Релігійна ідентичність особи безпосередньо залежить від її позиції та ролі: завдяки належності та активній участі в житті релігійної громади в індивіда поступово починає формуватися колективний тип релігійної ідентичності. Важливим засобом тут є відносини між віруючими громади. Залежно від рівня включеності та активності виділяють воцерковлений і формальний типи релігійної ідентичності. Отже, важливим є розуміння не лише релігійної спільноти, а й того, яке місце відведено конкретному індивідові серед віруючих цієї громади. Окрім священнослужителів чи пасторів, у релігійній спільноті виокремлюють і своєрідний актив, який постійно допомагає в забезпеченні життєдіяльності громади, де кожен виконує визначені функції. У різних конфесіях склад такого активу теж значно відрізняється за віковими й статусними характеристиками. Так, наприклад, у протестантських церквах можна спостерігати постійну участь у проведенні зібрань громад як молодих, так і старших за віком осіб. Особливе зацікавлення виявляють віруючі цієї церкви і, зокрема, її актив до людей, які вперше відвідують їхню релігійну громаду, або тих, хто ще не прийняв фіксоване членство. Можна назвати позитивним моментом і те, що віряни протестантських церков спрямовані на євангелізаційну місію й поза межами своїх громад, а тому активно її здійснюють. Отже, збільшується кількість людей, які формують свою релігійну ідентичність, уже ототожнюючи себе з конкретним протестантським віросповіданням і навіть громадою. Звичайно, не можна не згадати й те, що в більшості протестантських спільнот налагоджено систему роботи окремо з віруючими різних вікових категорій. Зокрема, працюють різні гуртки, створено молодіжні об'єднання, що сприяє утвердженню конфесійної ідентичності особистості ще в юному віці. Таким чином, релігійні громади протестантських церков (п'ятидесятники, баптисти, адвентисти й інші) виконують реальну роботу на зміцнення релігійної ідентичності своїх віруючих, у результаті чого представники протестантських релігійних спільнот мають не номінальну, а воцерковлену ідентичність. Зауважуючи молодий вік більшості членів релігійних громад протестантів та враховуючи специфіку сімейного виховання, можемо припустити, що з часом їх кількість в Україні зростатиме.

Важливий чинник – психологічний клімат, чи атмосфера, яка панує в релігійній громаді. Зокрема, ключову роль тут відіграють не лише відносини між віруючими, а й уміння лідерів організувати та підтримувати атмосферу єдності, комфорту. Як удадо зазначив М. Писманник, «доля багатьох громад і їх еволюція залежать від наявності енергетичного чи впливового лідера, яким найчастіше є формальний керівник громади (священник чи пресвітер). Утративши лідера, багато громад розпадається. І навпаки, якщо в громаді є яскравий та активний релігійний лідер, то, як правило, це веде до оживлення її діяльності, притоку до неї нових членів» [4, с. 22].

Визначаючи основну функцію релігійної громади в задоволенні релігійних потреб, варто зауважити одночасне виконання низки інших функцій: світоглядної, компенсаторної, регулювальної,

комунікативної та інтегративної. І хоча життя в громаді, на думку багатьох дослідників, сприяє дотриманню визначених норм поведінки й частота відвідування церкви збільшується, якщо люди знаходять певну підтримку від громади, усе ж відчуття самотності, ізоляції є можливим. Задовольняючи переважно потребу в спілкуванні, підтримці й навіть у соціальній активності, люди не завжди ототожнюють себе повністю з віросповіданням, а лише конкретно з громадою. Більшість дослідників відзначають номінальну релігійну ідентичність через нечасте відвідування богослужінь, проте, окрім частоти, варто назвати й мотиви, котрі не завжди усвідомлені. Для прихожан православних церков такими спонуками є загальна популярність як культурного ідентитету, а становлення своєї релігійної тожсамості деякі прихильники нетрадиційних релігійних напрямів пояснюють «божественним одкровенням».

Говорячи про релігійну ідентичність, залишаємо поза увагою те, що значною мірою це ще й професійна ідентичність, причому перша не завжди є домінуючою стосовно іншої. Виступаючи своєрідним засобом для самоствердження та саморепрезентації особи в релігійній спільноті, релігійна ідентичність носить зовнішній характер. Такі священнослужителі чи інші релігійні ієрархи, активісти, які керують релігійними громадами, відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні релігійної ідентичності віруючих. Постає логічне запитання, яку ж ідентичність можуть сконструювати релігійні лідери, які, постаючи в ролі духовних батьків чи ж посередників у діалозі з трансцендентним, власним прикладом демонструють арелігійний спосіб життя. Прагнення до багатства, утримання більшої влади й авторитету в руках свідчать про невиконання норм і принципів релігійного життя священнослужителями. На такі приклади ми часто натрапляємо не лише в ЗМІ, а й у власному досвіді, і це є однією з причин формування позаінституційної релігійної ідентичності.

Вивчаючи роль релігійної громади у формуванні релігійної ідентичності, зазначимо, що специфіка такого об'єднання полягає в задоволенні індивідами своїх релігійних потреб. Дослідник Д. Угринович до потреб релігійної особистості відніс «потребу у відправленні культових дій, за допомогою яких відбувається її ілюзорна взаємодія з потойбічним світом. Її ідейною основою є віра в надприродне, тобто в існування особливих двосторонніх відносин між релігійною людиною й надприродними силами» [5, с. 111]. Отже, релігійні громади виникають на основі спільного відправлення релігійного культу. Окрім спільних проведених культових дій, членів організації об'єднують спільні релігійні вірування, які потім об'єктивуються в культурі. При цьому варто не забувати, що в сучасну епоху набула поширення індивідуалізована релігійна ідентичність, або, як її називають, позаінституційна, що не потребує належності до релігійної громади. Значна частина тих, хто ідентифікує себе як віруюча людина, не пов'язує свою особу з жодною з релігійних організацій і не бере участі в їхній діяльності. Таких представників в Україні на сьогодні мало, оскільки лише самодостатність індивіда дає змогу замінити необхідність іншого. У релігійній ідентичності це значно простіше, бо в ролі іншого постає трансцендентне.

Вплив релігійної громади на її членів відбувається різними засобами. Надзвичайно важливу роль у процесі релігійної ідентифікації відіграють спільні культові дії (богослужіння). Так, Д. Угринович зазначає: «Богослужіння через систему соціально-психологічних механізмів інтенсифікує релігійні почуття, забезпечує емоційну розрядку, поновлює й закріплює у свідомості віруючого ті стереотипи та соціальні установки, які склалися в нього. Важливе місце в системі засобів ідейного і психологічного впливу на членів релігійної громади займає проповідь. Тематика релігійних проповідей, що проголошуються в християнських громадах, різноманітна, проте в ній переважають проблеми моралі, а також пояснення релігійного сенсу культових дій» [5, с. 243].

Релігійна проповідь – одна зі складових частин культової практики релігійної громади, конфесії. Проповідь є вербальною мовою, що зазвичай виголошується під час богослужінь і має на меті роз'яснити сутність віровчення та водночас закликає до утвердження у вірі. Православні ідеологи підкреслюють, що проповідь – один із суттєвих аспектів багатогранного пастирського служіння в Церкві Христовій. Її завдання: 1) розкриття й пояснення у свідомості віруючих богоодкровенних істин християнської віри; 2) спонукання їх узгоджувати життя з християнським ученням» [2, с. 7]. Отже, проповідь постає дієвим засобом формування релігійної ідентичності особистості та громади загалом. Першочергове завдання проповіді – конструювання віроповчального складника релігійної тожсамості. Людина, слухаючи слова зі Священних Писань та інтерпретації священників, пресвітерів, вибудовує свій погляд на систему віровчення. По-друге, у проповідях звучать пояснення до релігійних практик, їх походження й значення,

а також, як здійснювати той чи інший обряд, ритуал. Отже, відбувається формування обрядового елемента релігійної ідентичності як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях.

Відзначаючи роль слова й мови в маркуванні кордонів релігійної громади, зауважимо, що Священні Писання – це також джерело, яке наповнює внутрішні стимули формування релігійної ідентичності. Сакральні тексти виступають зразком і регулятивом життя віруючих, які за допомогою «одкровення» конструюють релігійну тожсамість. Варто зауважити, що книги, які є священними для певного віросповідання³, виражають у символічній формі зміст релігійної ідентичності. Так, у сакральних текстах подано інформацію про значення обрядів, ритуалів, проповідей, яким чином вони здійснювалися в минулому та з якою метою, висвітлено основні священні події в історії. Сакральні тексти водночас виступають у ролі публічних релігійних наративів, висвітлюючи життя та діяльність святих, котрі стосувалися зародження та становлення релігійного напрямку. Людина, конструюючи свою релігійну ідентичність, ототожнює себе з особами й подіями, які викликали найсильніші емоції та набули особливого значення саме для її життя.

Значним фактором, що сприяє побудові релігійної ідентичності, є мова. Вона дає змогу відрізнити «своїх» від «чужих», оскільки слова, що використовуються в релігійній практиках, набувають символічного значення та є зрозумілими лише для членів своєї конфесії. У цьому контексті особливе зацікавлення викликає мова літургійна (мова богослужіння), сакральна й навіть мова повсякденного спілкування між віруючими релігійної громади чи вищими ієрархами церков. Так, літургійна мова – це мова релігійних таїнств, обрядів, вона володіє особливим символічним значенням, при цьому носить ритуальний характер. Належність індивіда до релігійної громади та ідентифікація з нею робить сакральну мову зрозумілою для членів релігійних громад однієї конфесії. Сприйняття мови, що є священною для якогось віросповідання, може бути свідомим або на підсвідомому рівні викликати певні почуття. Ідентифікуючи себе з конкретною конфесією чи релігійною громадою, індивід водночас ідентифікує себе із сакральною мовою, що підсилює колективну релігійну ідентичність, її згуртованість. Ще одна функція сакральної мови – комунікація між віруючим та трансцендентним, котра репрезентується у формі молитви. Молитва як звернення людини до трансцендентної сутності може здійснюватися як у вербальній формі, так і подумки, і спрямовуватися на виконання різноманітних завдань (прохання, прощення, подяки). Варто зауважити, що молитва належить не лише до сакральної мови, але й до культової практики як дія. Отже, молитва виступає дієвим засобом формування релігійної ідентичності особистості.

Особливе значення в конструюванні релігійної ідентичності особи мають священні предмети, що використовуються в культовій практиці. Вони володіють сакральністю, мають особливе значення для віруючої людини. Розкриваючи внутрішній зміст сакральних предметів, особа, ідентифікуючи себе з цим предметом, маркує власне свою релігійну ідентичність.

Ідентифікаційне значення ритуалу полягає в його повторюваності, значимості, колективній належності. Релігійні ритуали являють собою впорядковані дії, які зв'язують специфічною мовою з трансцендентним. Отже, ритуали, які виконуються в релігійних практиках, є одним із засобів формування релігійної ідентичності. Будучи незмінним у своїй суті, він відіграє роль збереження та передачі спадщини релігійних традицій і водночас ототожнення зі своєю релігійною групою. Без ритуалів, обрядів та традицій релігія перетвориться у світогляд, спосіб мислення й утратить основну функцію – ідентифікаційну. Страх втрати традиції, спадковості від часів заснування неодмінно викликає почуття непевності, хвилювання в релігійній громаді та особи в стабільності й незмінності своєї релігійної ідентичності. Звичайно, що втративши релігійну традицію, конфесія чи інша релігійна спільнота втрачає зв'язок із минулим поколінням, свої історичні корені, що може призвести до трансформації ідентичності або навіть її повної деконструкції.

Ще одним засобом та водночас репрезентантом релігійної ідентичності особистості й конфесії є одяг і його окремі елементи, що дає змогу виявити не лише зовнішню релігійну ідентифікацію людини й вирізнити з-поміж інших представників інших релігійних ідентичностей, але постає також важливим елементом у формуванні індивідуального рівня релігійної тожсамості. Так, на підсвідомому рівні відбувається уніфікація мислення вірянина. Відзначаючи роль одягу у формуванні релігійної ідентичності, наголосимо на вбранні священнослужителів і монахів. Одяг ієрархів дає змогу диференціювати їх за рангом і статусом, а монахів (наприклад у католицизмі) – ще й за приналежністю до певного ордену.

---

³ Більшість релігійних систем мають свої Священні Писання (у християнстві – Біблія, у мусульман – Коран тощо).

У цьому контексті особливого символічного значення надається вбранню священнослужителів у християнстві, зокрема в православ'ї та католицизмі. Першочергово таку значимість пов'язують зі здійсненням релігійного культу, де одяг постає як перевтілення в посередника між людиною й Богом. Отже, одяг пресвітерів протестантських церков нічим не відрізняється від одягу членів громад, зважаючи на специфіку обрядово-ритуальної практики. Якщо йдеться про вбрання віруючих конкретних віросповідань, то найбільш яскраво та відкрито своїм зовнішнім виглядом демонструють релігійну ідентичність представники мусульманських й іудейських спільнот. Серед християнських конфесій виокремлюються члени протестантських церков, які постійно носять одяг, що відповідає загальноприйнятим нормам віровчення, на відміну від православних, котрі періодично або лише на богослужіння (та й то не завжди) дотримуються релігійного «дрес-коду». Так, серед одягу, що характеризує мусульманську релігійну ідентичність, є хіджаб, серед християн переважає, наприклад, для жінок спідниця середньої довжини та хустина.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Релігійна громада – той осередок, де відбувається формування й водночас утвердження релігійної ідентичності, вона є конфесійно визначеною. Процес побудови конфесійної ідентичності в релігійній громаді здійснюється різними засобами. Сюди слід віднести й ритуально-обрядову практику, молитву, проповідь, загальну психологічну атмосферу, священні предмети та об'єкти, священну мову, одяг. Усі вони безпосередньо спрямовані на прилучення особи до своєї релігійної спільноти та творення колективної релігійної ідентичності.

Джерела та література

1. Артемьев А. И. Религиоведение: основы общего религиоведения, история религий, религии в Казахстане / А. И. Артемьев. – Алматы : КазАТК ; Изд-во «Бастау», 2002. – 572 с.
2. Настольная книга священнослужителя. – М. : [б. и.], 1986. – Т. 5. – С. 7.
3. Папаяні І. В. Проблема концептуалізації релігійної ідентичності / І. В. Папаяні // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 1. – С. 85–92.
4. Писманик М. Г. Индивидуальная религиозность и ее преодоление / М. Г. Писманик. – М. : Мысль, 1984. – 203 с.
5. Угринович Д. М. Психология религии / Д. М. Угринович. – М. : Политиздат, 1986. – 352 с.

References

1. Artemyev, A. I. (2002) «*Religious Studies: foundations of a common religion, history of religion, religion in Kazakhstan*», Almaty : KazATC, publishing «Bastau», 572 p.
2. «*Handbook of a priest*» (1986), Vol. 5, Moscow, P. 7.
3. Papayani, I. V. (2009) «The problem of religious identity conceptualization», «*Science. Religion. Society*», No. 1, Pp. 85–92.
4. Pismanik, M. G. (1984) «*Individual religiosity and its overcoming*», Moscow : Thought, 203 p.
5. Ugrinovich, D. M. (1986), «*Psychology of Religion*», Moscow : Politizdat, 352 p.

Климук Ирина. Психологические и социальные факторы формирования религиозной идентичности в религиозной общине. Определяется религиозная идентичность как сложный, системный, полифункциональный феномен, который формируется и изменяется как на общественном, так и на индивидуальном уровнях. Выясняется, что конструирование и репрезентация религиозной идентичности личности и сообщества в религиозной группе осуществляется с помощью общей психологической атмосферы, священных предметов и объектов, священного языка, проповеди, молитвы, культовой и внекультовой деятельности.

Ключевые слова: конфессиональная идентичность, индивидуальная идентичность, общинная идентичность, проповедь, молитва.

Klimuk Iryna. Psychological and Social Factors of Religious Identity in the Religious Community. The religious community as a factor of formation of the religious identity of the person was analyzed. The process of formation, incipience and transformation of religious identity as a variable construct, which is influenced by various factors, were defined. There were researched the role of religious community in the construction of individual and collective levels of religious identity. It was found out, that the most intensive influence on the formation of religious identity of person happens in religious communities with the fixed membership. Building the collective religious identity in small religious groups (church, sect) is an instant through such means: ritual and ceremonial practices, prayer, preach, common psychological atmosphere, sacred subjects and objects, sacred language, clothes. Instead the confessions affects only indirectly to the creation of confessional identity of the person.

Key words: confessional identity, individual identity, communal identity, preach, prayer.

Статтю отримано 27.10.2014 р.